

Mieczysław Łozowski
Zdzisław Obstawski

Podstawy budowy Wspólnego Systemu Ubezpieczeń Rolnych w Unii Europejskiej

Foundations of creation of the Common System of Agricultural Insurance in the European Union

W krajach europejskich wśród największych zagrożeń dla produkcji rolnej i infrastruktury produkcyjnej zaliczane są zewnętrzne warunki klimatyczno-środowiskowe, w tym: intensywność opadów atmosferycznych, niekorzystny rozkład temperatur, wilgotność, nasłonecznienie, i często z tym związany stopień nasilenia występowania chorób i szkodników roślin. Czynniki te powodują m.in. huragany, gradobicia, susze, pożary, powodzie i wymarznienia, pożary i inne klęski żywiołowe¹. Jednocześnie wśród specjalistów trwa dyskusja dotycząca zdefiniowania nowych zagrożeń produkcji rolnej. Należą do nich zagrażające nie tylko rolnictwu, z dużą dozą pewności wywołane przez człowieka zmiany klimatyczne oraz coraz częściej wymieniane jako duże ryzyko nierozpoznany wpływ manipulacji genetycznych na środowisko. Analiza dotychczas istniejących systemów ubezpieczeń rolnych wskazuje na duże różnice pomiędzy poszczególnymi krajami. Wskazane w artykule zagrożenia zdaniem autora wymagają stworzenia teoretycznych podstaw wspólnego programu ubezpieczeń sektora rolnego dla wszystkich krajów Unii Europejskiej.

Chcąc odpowiednio zarządzać ryzykiem w rolnictwie należy uwzględnić dwie podstawowe strategie. Dotyczą one programów dywersyfikacji produkcji lub strategii dzielenia lub odstępowania ryzyka takich jak uczestnictwo w funduszach i ubezpieczeniach wzajemnych, ubezpieczeniach komercyjnych, kontraktach produkcyjnych, lub transakcjach terminowych. Wymienione instrumenty zwłaszcza ubezpieczenia stosowane w ramach spójnego programu ochrony rolnictwa przed skutkami katastrof naturalnych stanowią główny przedmiot zainteresowania niniejszego opracowania.

Ubezpieczenie, zdaniem wielu specjalistów jest najlepszym narzędziem zarządzania ryzykiem. Rządy w wielu krajach wspierają powstawanie systemów ubezpieczania upraw i zwierząt hodowlanych, traktując to jako formę subsydiów i wspierania rozwoju rolnictwa. Wtedy ubezpieczenie podstawowych upraw funkcjonują często jako ubezpieczenie obligatoryjne lub w powiązaniu z kredytami udzielanymi gospodarstwom rolnym, zarówno zwykłymi, jak i częściowo refundowanymi przez poszczególne rządy. Ponadto w wielu krajach corocznie są dekretowane i zarządzane przez rządy tak zwane fundusze klęskowe.. Zauważyć należy, że taka ingerencja w rynek ubezpieczeniowy może niekorzystnie wpływać na rozwój rynku produktów ubezpieczeniowych w rolnictwie.

Uznając ważność omawianych problemów Unia Europejska w ramach wspólnej polityki rolnej tworzy podstawy przepisów ogólnych (zgodnych z umowami WTO), regulujących wparcie

---

¹ W geograficznym oglądzie tych ryzyk poprzez tworzenie map ryzyka pomagają nowoczesne systemy w tym: dane plonów z bazy danych Eurostat REGIO, FADN (Sieci Danych Rachunkowości Rolniczej), modeli agrometeorologicznych oraz zdjęć satelitarnych.

publiczne w tym obszarze mające ułatwić zarządzanie ryzykiem związanym z produkcją rolną. Jednym z tematów rozważań gremiów odpowiedzialnych z wspólną politykę rolną jest stworzenie założeń do odpowiednich strategii zarządzania ryzykiem i kryzysami w sektorze rolniczym.

W marcu 2000 Unia Europejska przedstawiła zbiór przepisów o pomocy państwa, regulujący możliwości finansowania pomocy dla rolnictwa z państwowych budżetów. I tak m.in. w rozdziale 11 znajdują się przepisy o warunkach przyznawania środków budżetowych na usuwanie strat w produkcji rolnej spowodowanych anomaliami klimatycznymi. Wszelkie ustalenia i propozycje rozwiązań z pewnością przejdą do etapu realizacji w odniesieniu do całej Wspólnoty. Zwiastunem może być opracowana w 2006 r. przez Parlament Europejski rezolucja w sprawie zarządzania ryzykiem w sytuacjach kryzysowych w rolnictwie (2005/2053(IN1)).

Wstęp

W krajach europejskich wśród największych zagrożeń dla produkcji rolnej i infrastruktury produkcyjnej zaliczane są zewnętrzne warunki klimatyczno-środowiskowe, w tym: intensywność opadów atmosferycznych, niekorzystny rozkład temperatur, wilgotność, nasłonecznienie i często z tym związany stopień nasilenia występowania chorób i szkodników roślin. Czynniki te powodują m.in. huragany, gradobicia, susze, pożary, powodzie i wymarznienia, pożary i inne klęski żywiołowe². Jednocześnie wśród specjalistów trwa dyskusja dotycząca zdefiniowania nowych zagrożeń produkcji rolniczej. Należą do nich zagrażające nie tylko rolnictwu, z dużą dozą pewności wywołane przez człowieka zmiany klimatyczne oraz coraz częściej wymieniane jako duże ryzyko nierozpoznany wpływ manipulacji genetycznych na środowisko. Wymienione zagrożenia mogą działać na różnych poziomach, co jednak w rezultacie prawie zawsze może mieć negatywny wpływ na plony³.

Jednak nie tylko negatywne skutki realizacji ryzyk klimatycznych mają w naszym regionie wpływ na rozwój metod zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Głównie zależą one od spełnienia wielu kryteriów oddziaływujących i kształtujących rynek ubezpieczeń, w tym: politycznych, technicznych, społeczno-ekonomicznych oraz współpracy uczestników rynku t.j. sektora publicznego i prywatnego, ubezpieczycieli, reasekuratorów i rolników.

Zauważyć należy, że branża rolna w Polsce i Unii Europejskiej podlega nieustającym wpływom zewnętrznym związanym z polityką rolną i zapowiedzią redukcji dopłat i subwencji. W obliczu konkurencji zewnętrznej i wzrastających kosztów ochrony ubezpieczeniowej może to zagrozić ekonomicznym podstawom europejskiego rolnictwa.

---

² W geograficznym oglądzie tych ryzyk poprzez tworzenie map ryzyka pomagają nowoczesne systemy w tym: dane plonów z bazy danych Eurostat REGIO, FADN (Sieci Danych Rachunkowości Rolniczej), modeli agrometeorologicznych oraz zdjęć satelitarnych.

³ Według raportu niektóre specyficzne ryzyka klimatyczne takie jak: susza, mróz, nadmierne opady deszczu mogą być określone na podstawie modeli agrometeorologicznych oraz skojarzonymi z nimi bazami danych. W rezultacie stwierdzić można, że wiele obszarów w UE ma znaczny poziom co najmniej jednego z tych ryzyk. Ryzyko suszy występuje nie tylko na obszarach śródziemnomorskich, ale może mieć znaczenie w regionie bałtyckim oraz w mniejszym stopniu w niektórych regionach nad Dunajem. Nadmiar deszczu jest problemem głównie na wschodzie UE. Ryzyko mrozu wpływające na wszelkie uprawy jest zwykle oceniane poprzez temperatury na „poziomie koronny” (około 3 cm poniżej powierzchni). Wzrasta ono zbliżając się na północny wschód z lokalnymi miejscami ryzyka.

Najważniejsze narzędzia zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Chcąc odpowiednio zarządzać ryzykiem w rolnictwie należy uwzględnić dwie podstawowe strategie. Dotyczą one programów dywersyfikacji produkcji lub strategii dzielenia lub odstępowania ryzyka takich jak uczestnictwo w funduszach i ubezpieczeniach wzajemnych, ubezpieczeniach komercyjnych, kontraktach produkcyjnych, lub transakcjach terminowych. Wymienione instrumenty, zwłaszcza ubezpieczenia, stosowane w ramach spójnego programu ochrony rolnictwa przed skutkami katastrof naturalnych stanowią główny przedmiot zainteresowania niniejszego opracowania.

Fundusze i ubezpieczenia wzajemne są własnością uczestników. Jeżeli fundusze wzajemne zorganizowane są regionalne, zaletą jest to, że rolnicy organizują swoją własną kontrolę zmniejszającą moralne niebezpieczeństwo i niepożądaną selekcję. Wadą regionalnie zorganizowanych funduszy wzajemnych jest niebezpieczeństwo, że wielu albo nawet wszyscy rolnicy poniosą straty w tym samym czasie. Zauważyć można, że rolnicy np. w Polsce, nie zawsze są wystarczająco zorganizowani, aby założyć efektywną strukturę funduszu wzajemnego.

Ubezpieczenie, zdaniem wielu specjalistów jest najlepszym narzędziem zarządzania ryzykiem. Aby ryzyko było ubezpieczalne, między innymi muszą być spełnione dwa podstawowe wymogi: zarządzanie niekorzystnymi skutkami „asymetrycznej sytuacji”⁴ oraz przezwycięzenie implikacji „ryzyka systemowego” zwłaszcza w ryzykach rolniczych i katastroficznych, polegającego na ponoszeniu strat przez wielu ludzi w tym samym czasie. Powoduje to, że katastrofy naturalne lub choroby epizodyczne i pandemie mogą spowodować zwłaszcza dla niedostatecznie reasekurowanych ubezpieczycieli istotne problemy z wypłacalnością. Często rozwiązaniem są odpowiednie programy reasekuracyjne lub w ostateczności wsparcie państw, na przykład poprzez fundusze klęskowe. Jeżeli reasekuracja lub gwarancje państwowe nie są dostępne, to charakter wspomnianych ryzyk systemowych oddziaływujących na rolnictwo sprawia, że towarzystwa ubezpieczeń muszą pobierać wysokie składki, odpowiednie do budowy odpowiednich rezerw kapitałowych. Efektem może być sytuacja, w której wielu rolników nie stać na zapłatę składki. Dlatego jednoznacznie stwierdzić należy, że wszelkie programy kompleksowych ubezpieczeń rolniczych mogą potrzebować silnego, różnorodnego wsparcia ze strony sektora publicznego.

Rządy w wielu krajach wspierają powstawanie systemów ubezpieczanie upraw i zwierząt hodowlanych, traktując to jako formę subsydiów i wspierania rozwoju rolnictwa. Wtedy ubezpieczenie podstawowych upraw funkcjonują często jako ubezpieczenie obligatoryjne lub w powiązaniu z kredytami udzielanymi gospodarstwom rolnym, zarówno zwykłymi, jak i częściowo refundowanymi przez poszczególne rządy. Stanowią one zabezpieczenie pożyczonego kapitału przed skutkami nieprzewidywalnych zdarzeń losowych⁵. Ponadto w wielu krajach corocznie są dekretowane i zarządzane

---

⁴ Tarczyński W., Mojsiewicz M., Zarządzanie ryzykiem, PWE, Warszawa 2001.

⁵ E. Wojciechowska-Lipka, Przesłanki do budowy systemu ubezpieczeń polskiego rolnictwa na wypadek klęsk żywiołowych, SGH, Warszawa 1999.

przez rządy tak zwane fundusze klęskowe. Wszelka pomoc tego typu udzielana jest na podstawie deklaracji o katastrofie.

Główną przewagą funduszy nad pomocą ad-hoc jest to, że nie są zależne od braków budżetowych. Zauważyć należy, że taka ingerencja w rynek ubezpieczeniowy może niekorzystnie wpływać na rozwój rynku produktów ubezpieczeniowych w rolnictwie. W tabeli nr 1 przedstawiono typologię ubezpieczeń oferowanych na rynkach ubezpieczeniowych.

TABELA 1. SPECYFIKA I TYPOLOGIA UBEZPIECZEŃ MAJĄCYCH ZASTOSOWANIE W ROLNICTWIE

Typ ubezpieczenia	Skala zastosowania/ wymagania	Ocena
Ubezpieczenia jednego ryzyka	Najbardziej rozpowszechnionym ubezpieczeniem upraw w wielu państwach UE jest ubezpieczenie od gradu, które często obejmuje inne ryzyka rozproszone takie jak ogień	-Kontrola na poziomie ubezpieczonych, dobra ocena strat, kosztowne procedury -Umiarkowane niebezpieczeństwo ryzyka moralnego, stosunkowo wysoka selekcja negatywna -trudne do wspomaganie na poziomie UE.
Ubezpieczenia mieszane, ubezpieczenie ryzyka połączonych. Ubezpieczenia plonów	Dodatkowo niektóre rodzaje polis obejmują również ryzyko mrozu lub ograniczonej liczny zdarzeń meteorologicznych istnieją w wielu państwach Unii konieczność klimatycznego zidentyfikowania powodów strat występują w krajach UE i USA Generalnie, wszystkie pola gospodarstwa z tymi samymi uprawami muszą być ubezpieczone.	-Dobre doświadczenie w ocenie strat, lecz kosztowne procedury; -Niebezpieczeństwo ryzyka moralnego i wyższej selekcji negatywnej; -Wątpliwe możliwości wspomaganie na poziomie UE -Podobne do ubezpieczeń mieszanych, lecz bardziej kompleksowe i lepiej spełniają potrzeby rolników; -Kosztowniejsze, trudniejsza ocena strat; -Potrzeba większego udziału UE dla ryzyk systemowych takich jak susza; -Mniejsza selekcja negatywna, ponieważ mniej ryzyk wspólnych dla różnych regionów -Potrzeba pomocy publicznej dla rozwoju przez sektor prywatny; - Użyteczna pomoc na poziomie UE.
Ubezpieczenie plonów	Bez identyfikacji klimatycznych przyczyn strat	-Wysokie niebezpieczeństwo ryzyka moralnego; -Mniejsza akceptacja przez ubezpieczycieli i reasekuratorów -Niższe koszty oceny strat
Ubezpieczenie plonów dla całego gospodarstwa	Obniżenie polonów jednej uprawy nie jest zrekompensowane, jeżeli globalna obniżka produkcji gospodarstwa nie osiągnie założonej granicy	-Bardziej wszechstronne, lepiej stabilizuje sytuacje gospodarstw; -Trudniejsze do kontroli.
Ubezpieczenie przychodów/ dochodów	Łączy ubezpieczenie plonów i ceny. Rolnikowi wypłaca się odszkodowanie, jeżeli łączna wartość jego produkcji spadnie poniżej progu. Ubezpieczenie dochodów bierze również pod uwagę koszty produkcji; stosuje się je tylko w USA.	-Dużo lepiej trafia w cel jako stabilizator dochodów; -Trudne do kontroli, chyba, że na podstawie indeksu obszaru; -Bardzo systemowe ryzyka (ceny): trudne do akceptacji przez ubezpieczycieli, chyba, że zaangażowana duża pomoc publiczna; -Trudne do podania ceny referencyjnej; -Wysokie niebezpieczeństwo ryzyka moralnego podkopującego system.
Ubezpieczenia indeksowane obszarowo	Opiera się na wspólnym wskaźniku dla obszaru.	-Małe niebezpieczeństwo ryzyka moralnego i selekcji negatywnej; -Stosunkowo łatwe do kontroli;

Ubezpieczenie indeksowane pośrednio	Nie odnosi się do średniego plonu na danym obszarze, lecz do wskaźnika meteorologicznego lub obrazów satelitarnych. W tej kategorii ubezpieczeń można włączyć pochodne pogody.	-Nie bierze pod uwagę różnic szkód wewnątrz każdego „z założenia homogenicznego” obszaru; -Kto ma kompetencje podać oficjalny referencyjny wskaźnik plonów? -Obiektywne kryteria, lecz niektóre są trudne do zrozumienia przez rolników (indeksy wegetacji, itp.) -Użyteczne tylko przy dużym udziale własnym; -Gorzej rozwinięte w Europie; -Ryzyko przerekompensowania lub niedorekompensowania.
Ubezpieczenie publiczne	Konieczność dostosowania do umów międzypaństwowych i akcesyjnych.	-Trudno zagwarantować, że wydatki pozostaną na pewnym poziomie (zgodne z regulacjami finansowymi UE); -Częściowa pomoc publiczna dla reasekuracji jako opcja; -Może powodować, że ryzyka uważane za nieubezpieczalne stają się ubezpieczalne.
Elastyczny system: wspomaganie systemów Państw Członkowskich	Na etapie opracowywania	-Lepiej spełnia różne wymagania na poziomie krajowym; -Przewycięzanie trudności w przypadku różnych systemów w Państwach Członkowskich; -Może być pierwszym krokiem do harmonizacji systemów Państw Członkowskich.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy raportu Agricultural Insurance Schemes, European Commission, Directorate General JRC, Joint Research Centre ISPRA, Institute for the Protection and Security of the Citizen, Agriculture and Fisheries Unit, Summary Report, 11/2006, <http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/insurance/>

W tabeli nr 1 występuje typ ubezpieczenia sklasyfikowanego jako „ubezpieczenia plonów”, mimo iż niektóre z nich są nazywane lokalnie ubezpieczeniem wieloryzykowym, i zapewniają pokrycie wszystkich głównych zagrożeń klimatycznych (choroby i zarazy roślin zwykle nie są obejmowane).

W europejskich ubezpieczeniach plonów niezbędne jest ustalenie, jakie ryzyko spowodowało stratę, podczas gdy amerykańskie ubezpieczenie od wielu zagrożeń (MPCI) obejmuje starty plonów na skutek zarazy i chorób, a szkody obliczane są po prostu jako różnica pomiędzy plonem gwarantowanym a rzeczywistym. System europejski ma większe koszty wyrównania strat, ale pomaga minimalizować i uniknąć ryzyka moralnego, jednego z większych problemów amerykańskiego systemu ubezpieczeń.

Zauważyć należy, że ubezpieczenie wskaźnika opiera się na wspólnym wskaźniku przyjętym dla określonego obszaru. W ubezpieczeniu obszarowo-plonowym odszkodowanie wypłacane rolnikowi i granica (*trigger*) zależy od statystycznego plonu za rok na wcześniej zdefiniowanym terenie, zwykle jednostce administracyjnej. Ubezpieczenie obszaru i wpływu opiera się na plonie z obszaru pomnożonego przez cenę na danym terenie. Jeżeli średni plon/wpływ na tym obszarze jest poniżej pewnego progu, wszyscy rolnicy na tym obszarze ubezpieczeni na tę uprawę dostają odszkodowania. Ubezpieczenie pośredniego wskaźnika nie odnosi się do średniego plonu na danym obszarze, lecz do wskaźnika meteorologicznego lub obrazów satelitarnych. W tej kategorii ubezpieczenia można włączyć pochodne pogody.

Przegląd systemów ochrony branży rolnej w wybranych krajach

Przegląd systemów ochrony branży rolnej w krajach spoza UE

Narzędzia zarządzania ryzykiem takie jak ubezpieczenia i rynek transakcji terminowych są bardzo rozwinięte w Ameryce Północnej. W USA nie ma ubezpieczeń na konkretne ryzyka, lecz ubezpieczenia plonów pokrywają większość ryzyk, od pokrycia podstawowego lub katastroficznego (CAT), który gwarantuje 50% średniego plonu gospodarstwa, do 80 lub 100%. Ubezpieczenie inwentarza żywego nie jest zbyt rozwinięte. USA i Kanada rozwinęły również ubezpieczenia przychodów i dochodów.

W USA funkcjonują zarówno ubezpieczenia przychodów jak i dochodów. 73% składek pochodzi z produktów ubezpieczeniowych przychodów, które obejmują: ubezpieczenie przychodów indeksowanego obszarem; ubezpieczenie cen inwentarza; ubezpieczenie marży inwentarza oraz ubezpieczenie dochodów całego gospodarstwa. Trzy standardowe produkty ubezpieczeniowe przychodów to Crop Revenue Coverage (CRC), Revenue Assurance (RA) i Income Protection (IP). Najbardziej popularny jest CRC, który oferuje możliwość otrzymania wyższej ceny, jeżeli cena rynkowa wzrasta. Produkty te dotyczą głównych upraw polowych: kukurydzy, soi, pszenicy, ryżu, bawełny. Livestock Risk Protection (LRP) pokrywa straty powstałe w wyniku spadku cen za trzodę chlewną, bydło tuczne i bydło opasowe. Livestock Gross Margin (LGM) chroni marżę brutto pomiędzy wartością ubezpieczonych tuczników, a kosztem włożonej paszy (kukurydza i mączka sojowa). Ceny referencyjne pochodzą z rynku transakcji terminowych. Chronią przed oscylacją cen w ciągu roku. W ubezpieczeniu dochodów całego gospodarstwa, Adjusted Gross Revenue (AGR), wykorzystuje się informacje z przeszłości podatkowej plantatora w celu określenia poziomu gwarantowanego dochodu. Ubezpieczenie to pokrywa straty dochodu zarówno w uprawach jak i hodowli, jeżeli z produkcji zwierzęcej przypada mniej niż 35% całego dochodu gospodarstwa. Do ubezpieczenia AGR-Lite, dostępnym na ograniczonym terenie i podobnym do AGR, kwalifikują się producenci bez względu na ich dochód osiągnięty w produkcji zwierzęcej. GRP, czyli Group Risk Plan, oparty jest na plonach z obszaru, podczas gdy GRIP, czyli Group Risk Income Protection, na „przychodach z obszaru” (plon z obszaru pomnożony przez cenę). W roku 2004 polisy dotyczące plonów z obszaru i przychodu z obszaru obejmowały 7,4% całego obszaru ubezpieczonego, lecz mniej niż 3% składek.

Ubezpieczeniem upraw w USA zajmuje się około 17 prywatnych firm. Pracują one w porozumieniu z Agencją Zarządzania Ryzykiem (RMA) USDA. Ubezpieczonych jest około 45% polowej produkcji uprawowej (w UE 23%). Średni stawka składek jest bliska 9%, o wiele wyższa niż w Europie (4%), głównie dlatego, że oferują one szersze pokrycie: ubezpieczenia przychodów lub plonów kontra głównie ubezpieczenia jednego zagrożenia lub ryzyk połączonych. Dotacja do składek wynosi 1.900 milionów USD (58% wszystkich składek). Rząd USA zapewnia również fundusze na koszty administracyjne firm ubezpieczeniowych i zapewnia reasekurację. Tak więc, całkowite wsparcie ubezpieczeń wynosi 72% wszystkich składek (w UE około 500 milionów € = wsparcie 32%). W USA, ochrona ryzyka cenowego jest również osiągana poprzez płatności kontr-cykliczne ustanowione w ustawie rolniczej z 2002 roku, pod warunkiem, że ceny towarów spadną poniżej cenie zamierzonej.

Kanada posiada program dochodów oparty na rachunku stabilizacyjnym: CAIS (Canadian Agricultural Income Stabilization). Program ten uruchomiono w 2003 roku

i zastąpił on dwa wcześniejsze programy: NISA (Net Income Stabilization Account) i CFIP (Canadian Farm Income Program). Rolnicy, co roku wpłacają pewną sumę pieniędzy na indywidualne rachunki stabilizacyjne, które mogą wypłacić w roku wysokich strat. CAIS, oparty na marży produkcyjnej rolnika, jest programem dla całego gospodarstwa dostępnym dla kwalifikujących się rolników bez względu na rodzaj produkcji. Rząd dopłaca do funduszy, gdy producenci wypłacają środki ze swoich rachunków. Program ten obejmuje obecnie pokrycie (60%) ujemnej marży. System jest głównie prowadzony przez publiczne agencje ubezpieczeniowe. Dotacje od rządu federalnego i rządów prowincji wynoszą w sumie 425,5 milionów € (ok. 66% składek).

Ubezpieczenie indeksowane obszarem było testowane przez kilka lat w takich krajach jak USA, Kanada, Brazylia i Indie⁶.

Przegląd systemów ochrony branży rolnej w krajach UE

Narzędzia zarządzania ryzykiem takie jak fundusze wzajemne, fundusze klęskowe lub płatności ad hoc stosowane są w większości krajów. Pomoc ad hoc jest często organizowana w formie programów, lub funduszy odszkodowawczych, częściowo finansowanych przez sektor rolniczy. Istnieją również dotacje publiczne i/lub wsparcie reasekuracji w bezpośrednim zapewnieniu ubezpieczenia lub sieci bezpieczeństwa publicznego tak jak ma to miejsce w przypadku Grecji i Cypru. Ubezpieczenia rolnicze są promowane w krajach, gdzie prawo zabrania, aby środki ad hoc lub fundusze katastrofalne rekompensowały szkody, które mogły być ubezpieczone. Przykładowo w Hiszpanii, Austrii, Portugalii, Grecji i Szwecji nie ma płatności z funduszy publicznych, jeżeli dostępne są ubezpieczenia. We Francji płatności obejmują straty powstałe w wyniku ryzyk, na które nie ma w ogóle ubezpieczeń lub ubezpieczenie nie osiągnęło jeszcze znacznego poziomu rozproszenia. W Rumunii płatności publiczne udzielane są rolnikom, jeżeli ubezpieczyli oni „ryzyka standardowe”, takie jak grad.

W krajach szczególnie narażonych na działanie niekorzystnych czynników atmosferycznych oraz tam gdzie rolnictwo ze względu na swoje rozdrobnienie potrzebuje taniej i prostej w obsłudze ochrony ubezpieczeniowej są stosowane w różnych formach rozwiązania polegające na chronieniu podstawowej produkcji roślinnej przed skutkami zdarzeń losowych. W państwach zachodnioeuropejskich około 90% składki za uprawy lokuje się w ryzyku gradobicia, a 10% w innych ryzykach. W Hiszpanii rząd współpracuje ze związkami rolników oraz towarzystwami ubezpieczeniowymi w prowadzeniu systemu. Wszystkie towarzystwa ubezpieczeniowe działają w kartelu, w reżimie współubezpieczenia. W innych krajach, takich jak Austria, Francja, Włochy i Luksemburg, system ubezpieczeń jest dobrze rozwinięty i większość ryzyk pokrywana jest w zależności od umów. W większości krajów istnieje podstawowe pokrycie dla gradu i dodatkowo ubezpieczenie plonów pokrywające najważniejsze ryzyka.

---

⁶ Agricultural Insurance Schemes, European Commission, Directorate General JRC, Joint Research Centre ISPRA, Institute for the Protection and Security of the Citizen, Agriculture and Fisheries Unit, Summary Report, 11/2006, http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/insurance/summary_en.pdf.

TABELA 2. PRZEGLĄD ORGANIZACJI UBEZPIECZEŃ UPRAW W WYBRANYCH KRAJACH

Austria,	Ubezpiecza się uprawy tylko od gradobicia, inne ryzyka w odniesieniu do upraw są postrzegane jako nieubezpieczone.								
Cypr	Sektor publiczny organizuje i kontroluje obowiązkowy system ubezpieczeń.								
Dania,	Ubezpiecza się uprawy tylko od gradobicia, inne ryzyka w odniesieniu do upraw są postrzegane jako nieubezpieczone.								
Francja	<p>Finansowanie: 50% przez rząd 50% rolnicy poprzez opodatkowanie składki ubezpieczeniowej w rolnictwie w tym: 5% od gradu, 15% od ognia i 7% od innych ubezpieczeń majątku. Francuskie zakłady ubezpieczeń w tym często firmy z kapitałem państwowym ubezpieczają uprawy tylko od gradobicia, (kukurydzę i słonecznik także od ryzyka huraganu). Obowiązujące we Francji regulacje, uwzględniają działalność Narodowego Funduszu Gwarancyjnego Kłesk Rolniczych (FNGCA), funkcjonującego od roku 1964⁷ i zarządzanego przez Centralną Kasę Reasekuracyjną.</p> <p>Celem systemu jest pokrycie części szkód rzeczowych wyrządzonych w gospodarstwach rolnych przez zdarzenia nie podlegające ubezpieczeniom. Wystąpienie stanu klęski żywiołowej dla określonego obszaru i zjawiska jest dekretowane rozporządzeniem Ministerstwa Gospodarki i Finansów oraz Rolnictwa. FNGCA jest zasilane przez składki dodatkowe, zależne od składek ubezpieczeniowych za pokrycie innych elementów gospodarstw rolnych. Do tego źródła finansowania dochodzi dotacja z budżetu państwa, której wysokość jest w zasadzie stała. Warunkiem uzyskania pomocy jest posiadanie kompleksowego ubezpieczenia majątku i plonów oraz minimalna utrata zbiorów danej uprawy w wys. 27% oraz 14% dla całego gospodarstwa. Odszkodowania nie pokrywają całkowicie wartości szkód. Rolnicy otrzymują:</p> <table border="1"> <tr> <td>Szkoda(%)</td> <td>Pomoc (%) (5-10% więcej, gdy rolnik posiada ubezpieczenie od gradu.</td> </tr> <tr> <td>27-50</td> <td>15-20</td> </tr> <tr> <td>50-70</td> <td>25</td> </tr> <tr> <td>70-100</td> <td>35</td> </tr> </table>	Szkoda(%)	Pomoc (%) (5-10% więcej, gdy rolnik posiada ubezpieczenie od gradu.	27-50	15-20	50-70	25	70-100	35
Szkoda(%)	Pomoc (%) (5-10% więcej, gdy rolnik posiada ubezpieczenie od gradu.								
27-50	15-20								
50-70	25								
70-100	35								
Grecja,	Ubezpieczenie upraw jest obowiązkowe i kosztuje 3 proc. obrotów gospodarstwa. Ubezpieczenie to chroni uprawy przed skutkami prawie wszystkich ryzyk przyrodniczych, a górna granica odszkodowania wynosi do 70 proc, szkody. Na pozostałe 30 proc. można doubezpieczyć dobrowolnie. W ubezpieczeniu od skutków gradu uczestniczą często firmy ubezpieczeniowe z kapitałem państwowym.								
Holandia	Ubezpiecza się uprawy tylko od gradobicia, inne ryzyka w odniesieniu do upraw są postrzegane jako nieubezpieczone.								
Hiszpania,	W ubezpieczeniach od gradu uczestniczą często firmy ubezpieczeniowe z kapitałem państwowym. Hiszpański system łączonych ubezpieczeń rolniczych obejmuje ochroną uprawy, (także zwierzęta inwentarskie oraz lasy od ognia). Nad funkcjonowaniem systemu czuwa Państwowy Urząd Ubezpieczeń Rolnych ENESA (Entidad de Seguros Agrarios). ENESA rozdziela także środki budżetowe przeznaczone na wspieranie systemu. Ponadto ENESA wspólnie z Agroseguro (pool liczący około 60 ubezpieczycieli) opracowuje i konsultuje taryfy składek. Pomoc nadzwyczajna nieubezpieczonych szkód i strat regulowana Dekretem Królewskim z 1997 roku, subsydia dla ubezpieczenia zbiorów (137 mln. Euro w 1997 roku), średnia dotacja 55% składki.								
Izrael	Istnieje program pomocy dla rolników dotkniętych klęskami naturalnymi, ale dotyczy on tylko tych, którzy mają wykupione ubezpieczenie przynajmniej od gradu. Ubezpieczenie upraw warzyw, owoców, cytrusów, bananów i bawełny od gradu, przymrozków i powodzi jest obowiązkowe ⁸ .								
Niemcy ^x	Brak systemu na poziomie rządu federalnego, pomoc w razie klęski oferują rządy poszczególnych landów. W Bawarii pomoc finansowa dla ofiar klęsk sięga 1 mln Euro rocznie. Pomoc przekazywana jest po przekroczeniu progu 1500 Euro straty, i sięga do 35 % jej wysokości. Po ciężkich szkodach spowodowanych suszą w roku 2000 przedstawiciele środowisk								

⁷ J. Baranowski, Surowy sprawdzian polskich ubezpieczeń rolnych. „Fair Magazine” październik 1997 s. 51-52 i Natural catastrophes in France op. cit. s. 10.

⁸ K. Rojewski. Systemy ubezpieczeń w rolnictwie, II Forum Rolnicze- I Forum Ubezpieczenia w rolnictwie. MTP Polagra 2000, Poznań, Tabela upraw obowiązkowych.

Szwecja	rolniczych (m. in. Niemiecki Związek Chłopów) w Niemczech zaapelowali o stworzenie systemu ubezpieczeń upraw o poszerzonym zakresie. Branża ubezpieczeniowa i Niemiecki Związek Chłopów przygotowują obecnie wspólny projekt takiego systemu. W ubezpieczeniach od gradu uczestniczą często firmy ubezpieczeniowe z kapitałem państwowym.
USA	W ubezpieczeniu rolnictwa Stanów Zjednoczonych jedynie system ubezpieczenia upraw jest dotowany przez państwo i funkcjonuje już od 1936 roku. Tradycyjnym, istniejącym od 1936 r. programem jest Wieloryzykowe Ubezpieczenie Upraw (Multi Peril Crops Insurance), który obecnie jest zastępowane przez Ubezpieczenie Przychodów (Crop Revenue Coverage). Ponadto, farmerzy ubezpieczają uprawy od ryzyk katastroficznych w ramach programu CAT. W celu zarządzania programami ubezpieczeń w rolnictwie, ministerstwo rolnictwa powołało Agencję ds. Zarządzania Ryzykiem (Risk Management Agency). Programy ubezpieczenia upraw są obsługiwane przez kilkanaście prywatnych firm ubezpieczeniowych, które zaakceptowały ich zasady. Każda firma ubezpieczeniowa, która chce ubezpieczać produkcję roślinną wg programów rządowych, jest zobowiązana przestrzegać zasad określanych przez RMA. Agencja ta m.in. zatwierdza warunki ubezpieczenia, procedury likwidacji szkód, wysokość składek ubezpieczeniowych (i dotacje) oraz współpracuje na bieżąco z firmami obsługującymi program. Dotacjami objęte są składki farmerów (w dużym przybliżeniu jest to ok. 38 – 67% wysokości składek zależnie od poziomu ochrony ubezpieczeniowej), a także koszty administracyjne firm ubezpieczeniowych dotyczące ubezpieczenia upraw (ok. 23% składki za uprawy)⁹.
Wielka Brytania, Włochy	Ubezpiecza się uprawy tylko od gradobicia, inne ryzyka w odniesieniu do upraw są postrzegane jako nieubezpieczalne. Dotacje dla ubezpieczenia od gradu i innych ryzyk w wys. 50% składki. Syndykaty ubezpieczonych zarządzają składką i prowadzi negocjacje z zakładami ubezpieczeń. Istnieje Narodowy Fundusz Solidarności dla Rolnictwa oferującego . 60% bezpośrednią pomoc dla ofiar klęsk żywiołowych w postaci: <ul style="list-style-type: none"> • niskoprocentowanych kredytów i dopłat, • pomocy doraźnej i zwrotu strat w uprawach • rabatów podatkowych, odroczenia płatności podatków ew. przejęcia zobowiązań z tytułu ubezpieczeń społecznych. Pomoc dotyczy gospodarstw dotkniętych katastrofą naturalną gdy szkody przekroczą 35% zbiorów w danej okolicy.

^x W Niemczech dużą uwagę przywiązuje się do ubezpieczenia bydła. Obowiązkowe jest ubezpieczenie zwierząt od niebezpiecznych chorób epidemicznych. Jest ono bardzo tanie gdyż część składki pokrywa budżet¹⁰. Warunkiem uzyskanie tej pomocy jest zagrożenie egzystencji rolnika, pomoc doraźna pokrywa max 25% strat. Niemieckie firmy ubezpieczeniowe oferują ubezpieczenia zwierząt od wypadków i chorób, kosztów uprzętnięcia padliny po epidemii¹¹ oraz typu *business interruption*. Popularne jest ubezpieczenie bydła na czas wypasu od wypadków i chorób, a odszkodowanie wynosi 90% sumy ubezpieczenia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Wojciechowska Lipka, Przesłanki do budowy systemu ubezpieczeń polskiego rolnictwa na wypadek klęsk żywiołowych, SGH, Warszawa 1999, E. Wojciechowska- Lipka, K. Rojewski, L. Rybak Ubezpieczenie upraw w USA. Prawo, Reasekuracja, Ubezpieczenia , Warszawa 2002.

⁹ E. Wojciechowska- Lipka, K. Rojewski, L. Rybak Ubezpieczenie upraw w USA. Prawo, Reasekuracja, Ubezpieczenia , Warszawa 2002.

¹⁰ Składka za Ubezpieczenie 1 szt. bydła wynosi 5.2 DEM, trzody chlewnej 3.5 DEM, a konia 4 DEM. Funduszem, w którym 70% przychodów stanowią składki za ubezpieczenia, a 17% dotacje państwa, administruje Państwowa Kasa Chorób Zakaźnych. K. Rojewski. Ubezpieczenia zwierząt gospodarskich w Niemczech. „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” nr 2 (23) 1999 s.43.

¹¹ Koszty uprzętnięcia padliny i dezynfekcji w przypadku krów wynoszą 400 DEM/szt. (średnia wartość zwierzęcia wynosi około 2500 DEM).

Analizując istniejące systemy ubezpieczeń w Europie zauważamy dobrze rozwinięte i istniejące w prawie wszystkich krajach europejskich ubezpieczenia od jednego ryzyka (głównie gradu). Zauważalny też jest bezpośredni związek pomiędzy zaangażowaniem rządów a rozwojem ubezpieczeń w rolnictwie. Często prywatne towarzystwa skłonne są ubezpieczać tylko grad i ogień, a wraz ze wzrostem zaangażowania rządu, ubezpieczenia mogą dawać coraz bardziej kompleksowe pokrycie.

Porównując systemy ubezpieczeń zauważamy, że w europejskich ubezpieczeniach plonów niezbędne jest ustalenie, jakie ryzyko spowodowało stratę, podczas gdy amerykańskie ubezpieczenie od wielu zagrożeń (MPCI) obejmuje starty plonów na skutek zarazy i chorób, a szkody obliczane są po prostu jako różnica pomiędzy plonem gwarantowanym a rzeczywistym. System europejski ma większe koszty wyrównania strat, ale pomaga uniknąć ryzyka moralnego, jednego z większych problemów amerykańskiego systemu ubezpieczeń.

W Bułgarii, Czechach, na Węgrzech, w Polsce, Portugalii, Słowenii i Szwecji dostępne są ubezpieczenia połączonych ryzyk. Głównymi dostępnymi produktami dla Belgii, Niemiec, Holandii i Wielkiej Brytanii są ubezpieczenia od gradu lub ubezpieczenia jednoproduktowe. Popyt na inne produkty jest nieistotny. Nie istnieje publiczne wsparcie ubezpieczeń. W niektórych krajach północnych, łącznie z państwami bałtyckimi, istnieje mniejszy popyt na ubezpieczenie upraw lub zaczynają one rozwijać swój system (Łotwa i Litwa). W Finlandii prywatne ubezpieczenie upraw jest mniej rozwinięte, lecz istnieje publiczny „Program Rekompensaty Upraw” przeznaczony do rekompensaty strat plonów po katastrofach naturalnych.

Zakończenie i wnioski

Coraz bardziej postępujące uprzemysłowienie rolnictwa wymaga coraz szerszej oferty ubezpieczeniowej zabezpieczającej plony przed wieloma ryzykami a także chroniące przed fluktuacjami cen¹². Analiza dotychczas istniejących systemów ubezpieczeń rolnych wskazuje na duże różnice pomiędzy poszczególnymi krajami należącymi do Unii Europejskiej.

Wskazane zagrożenia zdaniem autorów wymagają stworzenia solidnych, teoretycznych podstaw wspólnego programu ubezpieczeń sektora rolnego dla wszystkich krajów Unii Europejskiej. Poniżej opisane uwarunkowania będące wynikiem wielu opracowań i analiz mogą być jednym z głosów w dyskusji nad stworzeniem założeń programu ubezpieczeń sektora rolnego lub przynajmniej tworzenia hipotetycznych scenariuszy ubezpieczeń ogólnounijnych.

---

¹² Por. W. Ortloff, *Approaches to a changing risk profile: The agricultural sector in Europe*, Swiss Reinsurance Company, Zurich 1998.

Literatura

1. Agricultural Insurance Schemes, European Commission, Directorate General JRC, Joint Research Centre ISPRA, Institute for the Protection and Security of the Citizen, Agriculture and Fisheries Unit, Summary Report, 11/2006.
2. Baranowski J., Surowy sprawdzian polskich ubezpieczeń rolnych, „Fair Magazine” październik 1997.
3. Ortloff W., Approaches to a changing risk profile: The agricultural sector in Europe, Swiss Reinsurance Company, Zurich 1998.
4. Rojewski K. Ubezpieczenia zwierząt gospodarskich w Niemczech, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” nr 2 (23) 1999.
5. Rojewski K.. Systemy ubezpieczeń w rolnictwie, II Forum Rolnicze- I Forum Ubezpieczenia w rolnictwie. MTP Polagra 2000, Poznań.
6. Tarczyński W., Mojsiewicz M., Zarządzanie ryzykiem, PWE, Warszawa 2001.
7. Wojciechowska Lipka E., Przesłanki do budowy systemu ubezpieczeń polskiego rolnictwa na wypadek klęsk żywiołowych. SGH, Warszawa 1999.
8. Wojciechowska- Lipka E., Rojewski K., Rybak L., Ubezpieczenie upraw w USA. Prawo, Reasekuracja, Ubezpieczenia , Warszawa 2002.

Summary

External climatic and environmental conditions are considered the greatest threats for agricultural production and production infrastructure in European countries. They include intensity of atmospheric precipitation, unfavourable temperature distribution, humidity, sun exposure and, often connected with that, degree of occurrence of plant diseases and pests. Those factors cause, for example, hurricanes, hail, droughts, fires, floods, frosts and other natural disasters¹³. At the same time, there is a discussion among specialists concerning defining new threats to agricultural production. They include, posing threats not only to agriculture, to a large extent of certainty caused by man, climatic changes and, more and more often mentioned as a great risk, unrecognised influence of genetic manipulations on the environment. The analysis of existing agricultural insurance systems indicates big differences between individual countries. According to the author, the threats indicated in the article require creating theoretical foundations of the common insurance programme of the agricultural sector for all countries of the European Union.

For proper management of risks in agriculture, two basic strategies should be taken into consideration. They concern programmes of production diversification or the strategy of sharing and transferring a risk such as participation in funds and mutual insurance, commercial insurance, production contracts, or futures market. The mentioned instruments, particularly insurances used within a consistent programme of protection of agriculture against effects of natural disasters, are the main subject of this study.

Insurance, according to many specialists, is the best risk management tool. Governments in many countries support forming crop and livestock insurance systems, treating it as a form of subsidising and supporting the development of agriculture. Then the insurance of basic forms of crops often function as obligatory insurance or in connection with loans given to farms, both ordinary or partly refunded by individual governments. Moreover, so-called disaster funds are annually introduced and managed by governments in many countries. It should be noticed that

---

¹³ Modern systems help in watching those risks by creating maps of risks. They include crop data from the databases Eurostat REGIO, FADN (Farm Accountancy Data Network), agrometeorological models and satellite pictures.

such interference in insurance market may unfavourably influence the development of insurance products market in agriculture.

Accepting the significance of the discussed problems, the European Union is creating, within the common agricultural policy, foundations of general provisions (in accordance with WTO agreements) regulating public support in this sector aiming at facilitation of risk management connected with agricultural production. One of the subject of considerations of circles responsible for the common agricultural policy is creating assumptions for appropriate strategies of risk and crisis management in the agricultural sector.

In March 2000 the European Union presented a collection of regulations on the state support, regulating possibilities of financing assistance for agriculture from state budgets. In Chapter 11, for instance, there are provisions on conditions of granting budget means for removal losses in agricultural production caused by climatic anomalies.

All decisions and proposals of solutions will certainly be carried out in relation to the whole Community. The herald may be the resolution prepared in 2006 by the European Parliament on risk management in crisis situations in agriculture (2005/2053(IN1)).

Informacje o autorach

dr Mieczysław Łozowski,

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny

Wydział Ekonomiczny

Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwami

ul. K. Janickiego 31, 71-270 Szczecin

dr. inż. Zdzisław Obstawski

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny

Wydział Ekonomiczny

Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwami

ul. K. Janickiego 31, 71-270 Szczecin

e-mail: zdzislaw.obstawski@zut.edu.pl